

MİLLİ-MƏNƏVİ DƏYƏRLƏRİN QORUNMASI İDEOLOJİ MƏSƏLƏ KİMİ

Məqalədə milli-mənəvi dəyərlərimizin inkişafı, bu inkişafın dinamik prosesə çevrilməsinin əsasları, ictimai, tarixi, mədəni, sosial-psixoloji amillərin rolu araşdırılır. Mövcud dəyərlərin H. Əliyev tərəfindən dövlət siyasətinə çevrilməsi, Prezident İ.Əliyev və Birinci Vitse-prezident M.Əliyev tərəfindən mədəniyyətimizin bəşəri mədəniyyətə integrasiyası və milli-mənəvi dəyərlərimizin brendə çevrilməsi üzrə səyləri məqalədə öz əksini tapır.

Bu günə qədər gəlib çıxan milli-mənəvi xüsusiyyətlərimizi qoruyub saxlamaq və gələcək nəsillərə ötürmək məsuliyyəti zamanın arxi vacib məsələlərindən hesab edilməlidir. Bu sahədə də dövlətimizin, siyasi xadimlərimizin qeyd olunan məsələlərə böyük diqqət yetirmələri təqdirəlayiqdir.

Belə ki, başda Heydər Əliyev fondu olmaqla, Bakı Beynəlxalq Multikulturalizm Mərkəzi, Azərbaycan Respublikası Dini Qurumlarla iş üzrə Dövlət Komitəsi, Azərbaycan Respublikasının yanında Gənclər fondu, Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi, Vyanada Azərbaycan Mədəniyyət Mərkəzi, Azərbaycan Rəssamlar İttifaqı, Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti, Azərbaycan Dövlət Rəssamlıq Akademiyası və s. onlarla dövlət, ictimai və qeyri-dövlət qurumlarının fəaliyyəti qeyd olunan sahəyə töhfə verməkdədir. Mədəniyyətimizi inkişaf etdirmək dayanıqlı və davamlı inkişafı təmin etmək, bu gün dövlətin prioritet istiqamətini təşkil edir. Dahi Azərbaycan filosofu Nizami Gəncəvinin sözləri ilə desək,

Kin ilə, sülh ilə sınıanmış cahan,
Sülhündən xeyir olmuş, kinindən ziyan.

Heydər Əliyev Fondunun vitse-prezidenti Leyla Əliyeva Bakı Qlobal Forumdakı çıxışında qeyd etmişdir ki, “Azərbaycanda – bu qədim torpaqda həmin müxtəlif millətlərə mədəniyyət və ənənələrə məxsus insanlar yaşamışlar. Onların hər biri öz töhfəsini vermiş və tarixdə öz izini qoymuşdur. Bu gün ölkəmizdə xristianlar, müsəlmanlar və yəhudilər sülh və əmin-amanlıq şəraitində yaşayırlar. Tolerantlıq anlayışı xalqımız üçün hər hansı nailiyyət deyildir: bu, normadır, bu həyat tərzidir. Biz heç vaxt başqa cür yaşamamışıq... Azərbaycan xalqının ən böyük sərvətidir” [7, s.24]. Məruzəçinin Azərbaycan xalqına, xüsusilə Azərbaycan gənclərinə səsələməsinin, kökündə müasir cəmiyyətin mədəni həyatında gənclərin bilik və bacarıqlarının aşkar edilməsi, onlar üçün şəraitin yaranması, nəticədə onsuz da kövrək olan müstəqilliyimizin möhkəmlənməsində yaradıcı gənclərin formalaşmasının aktuallığından xəbər verir.

Xüsusilə Azərbaycan gəncliyinin cəmiyyətdəki, yeri və rolu, müxtəlif dövlət və ictimai tədbirlərdəki uğurları sağlam vətəndaş cəmiyyətinin formalaşmasından xəbər verir. Mənəviyyatca zəngin gənclikdə vətənpərvərlik ruhu yüksək olar. Müstəqilliyimizin möhkəmlənməsinə, işğal olmuş torpaqların geri qayıtılmasına səbəb olar. Qeyd olunan nəticənin yolu isə milli-mənlik şüuru, milli özünüdərkədən keçir. “Real mövcud olan və normal fəaliyyət göstərən əsl millətdən yalnız o vaxt danışmaq olar ki, həmin millətin obyektiv əlamətləri, onun dəqiq ifadə olunmuş milli mənlik şüuru ilə tamamlanmış olsun” [4, s.334], deməklə müəllif cəmiyyətin formalaşmasının və inkişafının əsasında elmi tədqiqatların və elmi müddəaların işlənməsi durur. Bu sahədə alimlərimiz çoxlu araşdırmalar aparmış və bunlardan Qərib Allahverdiyevin ərsəyə gətirdiyi tədqiqatda göstərilir ki, “milli mənlik şüuru millətin öz milli varlığını adekvat və dərinlən mənalandırmaq keyfiyyətinə malik olduğu üçün, burada azadlıq, xüsusilə də milli azadlıq anlayışı, onu real həyata keçirməyin üsul və vasitələri, amilləri dəqiq ifadə olunur” [2, s.81]. Yəni azad düşüncə tərzini milli mənlik şüurundan ayır-

maq olmaz. Əks halda üstünlük, adi şüur tərzinə keçər ki, nəticədə səviyyəsizlik, bu və ya digər məsələlərə münasibətdə yanlış mövqe yaranmış olar. Deməli, istənilən halda elm, təhsil, yaradıcılıq istənilən məsələlərin əsasını təşkil etməlidir.

Son zaman alimlərimizin tədqiqatları göstərir ki, XXI əsrin əsas kapitalı ölkələrin, maliyyə imkanları və təbii resurslarının zənginliyi ilə bərabər demək olar ki, eyni səviyyədə insanların intellektual potensialı durur. Hal-hazırda Şərq ölkələrində baş verən hadisələrin əsas səbəblərindən biri də məhz bu ölkələrin zəngin neft ehtiyatları hesabına varlanması, lakin bu ölkələrdə təhsilin kütləvi xarakter almaması nəticəsində cəmiyyətdə olan təbəqələrin qarşılıqlı qarşılıqlı çıxarmışdı ki, bu da sonda cəmiyyətdə inqilabi proseslərlə nəticələndi. Bu isə istənilən cəmiyyət üçün arzuolunmaz hal hesab edilə bilər.

Qərb ölkələrindən müasir texnologiyaların ölkəmizə gətirilməsi iqtisadi imkandan irəli gəlsə, bu avadanlıqları idarə edə bilən, işlədə bilən kadr potensialına da ehtiyac artır. Deməli xaricdə hazırlanan milli kadrların səmərəli istifadəsinə maksimum diqqəti artırmaq tələb olunur. Lakin onların təhsil aldıkları mühitlə, yaşayış səviyyəsiylə, respublikamızdakı mövcud vəziyyəti nəzərə alsaq problemlərin həllinə yönəlmiş təxirəsalınmaz addımların atılması zamanı yetişmişdir. Digər tərəfdən intellektual potensialın daimi özünüinkışaf (dinamik) prosesə çevirmək istiqamətində, millilik və bəşərilik, qabaqlayıcı təhsil vermə, professional, konkret biliklərə yiyələnməklə bərabər, universal biliklərə yiyələnmə, bütün həyat boyu təhsil alma (fasiləsiz təhsil), yəni maliyyələşmə modelinə keçid nəzərdə tutulur.

Nəzərə almaq lazımdır ki, hal-hazırda böyük şirkətlər öz məhsullarının təbliğinə nə qədər vəsait ayırırlarsa, təhsil treninqlərinin keçirilməsinə ondan da çox vəsait ayrılır. Bu isə ona dəlalət edir ki, insan kapitalı ilə maliyyə arasındakı mütənəşşəlik işlək mexanizmə çevrilib. Nəticədə milli texnologiyaların yaranması baş verir və inkişafı daimi prosesə çevirir.

Qeyd olunanları Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin sözləri ilə ifadə etsək “İqtisadiyyatda, mədəniyyətdə, elmdə, həyatın bütün sahələrində əldə olunmuş nailiyyətlərin başında duran, onun əsasını təşkil edən kökü olan məktəbdir, təhsildir, müəllimdir” [6, s.6]. Bu o deməkdir ki, milli mənsubiyyətimizin qorunub saxlanması, milli dəyərlərin yaşamasının yolu iqtisadi kapitalı, insan kapitalına çevirilməsindən keçir. Bu da öz növbəsində azərbaycançılıq ideyasına xidmət edir. Heydər Əliyev demişdir: “Azərbaycançılıq öz milli mənsubiyyətini qoruyub saxlamaq, milli-mənəvi dəyərlərini qoruyub saxlamaq, eyni zamanda onların ümumbəşəri dəyərlərə sintezindən, integrasiyasından bəhrələnmə və hər bir insanın inkişafını təmin etmək deməkdir” [1, s.5]. Bu fikirlər təkcə respublikamızda yaşayan Azərbaycan vətəndaşlarına ünvanlanmamışdır. Bu həm də dünyada yaşayan həmvətənlərimiz üçün, onların mənsub olduğu milli məniyyəti, milli xüsusiyyətləri yaşatmağı nəzərdə tutur. Ölkədə yaşayanların öhdəsinə xalqımızın milli-təbii sərvəti sayılan neft və qaz məhsulu brendini, digər sahələrdə istehsal olunan məhsulların milli brendə çevrilməsi istiqamətində görülməli sayların yol xəritəsini ifadə edir. Təbii ki, qeyd olunanlar, yalnız müstəqil, azad, demokratik inkişaf etmiş cəmiyyətdə mümkündür. Əgər rus alimi Solovyovun fikirlərinə əsaslansaq o deyir ki, demokratiya daim çoxfikirçilik yaradır, ictimai həyatın mənəvi məkanını rəngarəng edir, eyni zamanda o hakimiyyət forması kimi, sosial entropiyanın qarşısını almalı və cəmiyyəti birləşdirməyə cəhd göstərməlidir.

Çoxmillətli Azərbaycan xalqının vahid bir ideya ətrafında birləşməsi, milli mənəvi dəyərlərin mövcudluğu və bu dəyərlərin mükəmməl tarixi irsə bağlılığı imkan verir ki, azərbaycançılıq ideologiyasını konkret əməli fəaliyyətlə həyata keçirib əbədiyyətini təmin edib, gələcək nəsillərə ötürməyə nail olaq.

Dünya mədəniyyətinə böyük töhfə verən bir xalq olduğumuzu, bu mədəniyyəti yaşadıb inkişaf etdirmək üçün bugünkü nəslin üzərinə böyük məsuliyyət düşür. Baxmayaraq ki, tarix boyu müxtəlif imperiyalar tərəfindən çox böyük təzyiqlərə məruz qalmışıq, milli-mənəvi dəyəri, mənəvi-əxlaqi mentaliteti yaşatmağa müvəffəq olmuşuq. Eyni zamanda milli-mənəvi dəyər olan dini dəyərləri yaşatmağa nail olmuşuq. Hətta müxtəlif etnik azlıqların, milli azlıqların dini dəyərlərinə hörmətlə və rəğbətlə yanaşmışıq. Onların mədəniyyətlərinin qorunub inkişaf etdirilməsinə də yaxından yar-

dım etməyə yaşatmağa dəstək olmuşuq. Bu isə mənəviyyatca zəngin bir xalqa məxsus olmağımızdan xəbər verir. Dünyanın çox ölkələrində bu prosesin tam tərsini müşayət etməkdəyik. Multikulturalizmin və tolerantlığın bizim xalqın həyat tərzini olmasını bir daha sübut edir. Azərbaycanlılar tərəfindən insanlığa, insani münasibətlərə daha çox önəm verməsi nəticəsində belə keyfiyyətlərin şahidi oluruq. Müstəqilliyimizin əldə olunması nəticəsində sərhədlər açılmışdır. Azərbaycan, bir dünyəvi ölkə olaraq öz qapılarını digərləri üçün açmışdır. Bunun nəticəsində xalq başqa mədəniyyətlərə inteqrasiya olmuşdur. Burada əsas məsələ ondan ibarət olmalıdır ki, bu, inteqrasiya prosesində milli-mənəvi özəlliyimizi qoruya bilək. Belə ki, dünya bizə məhz bu xüsusiyyətlərə görə rəğbət göstərəcəkdir.

Bəzi alimlər Avropa dəyərləriylə Azərbaycan dəyərlərinin oxşar və fərqli cəhətlərini araşdırarkən avropanı yunan elmi nailiyyətlərinə bağlayırlar. Məlumdur ki, yunan mədəniyyəti də öz növbəsində şərq mədəniyyətindən bəhrələnmişdi. Azərbaycan mədəniyyəti isə öz kökünə əsaslanan müdriklik fəlsəfəsini əsas götürüb. Sözsüz ki, hər bir xalqın varis olduğu mədəniyyət həmin xalq üçün dogma hesab edilir. Nəzərə alsaq ki, mədəniyyət artıq uzun müddətdir ki, təkcə bir xalqa məxsus olmasına baxmayaraq ümumbəşəri xarakter daşıyır. Əgər o mədəniyyətdə ümumbəşəri cəhətlər, dəyərlər üstünlük təşkil edirsə, hansısa xalqın mədəni irsi yoxdursa, təbii ki o xalq çalışacaqdır ki, yüksək inkişaf etmiş olan xalqın mədəni irsini mənimsəmə yolu ilə özününküləşdirsin. Müasir dövrdə belə hadisələrlə tez-tez rastlaşırıq. Hətta terrorizm, separatizm, etnik təmizləmə üsulundan istifadə etməklə məqsədlərinə çatmaq üçün yararlanırlar. Bəzən də buna nail olurlar. Buna nümunə olaraq erməni radikal milliyyətçilərini, faşistlərini göstərmək olar. Artıq iki yüz ildən çoxdur ki, havadarların köməyi ilə Azərbaycanın əzəli torpaqlarını işğal etməklə yanaşı, bu torpaqlarda mövcud olan coğrafi, arxeoloji, mədəni irsə məxsus Azərbaycan adlarını dəyişdirir, maddi, mədəni abidələri məhv edir, müxtəlif vasitələrlə irsimizin mövcudluğunu tarixdən silirlər.

Bütün qeyd olunanlara baxmayaraq azərbaycan xalqının müstəqil dövləti vardır. Bu dövlət günü-gündən inkişaf edir və çiçəklənir. Güclü dövlət quran müasir Azərbaycan gec-tez öz itirdiklərinə sahib olacaqdır. Heç bir azərbaycanlının buna zərər qədər şübhəsi yoxdur. Bu qənaətə gəlməyin həddən artıq çox əsasları vardır. Yuxarıda qeyd olunan mənəvi dəyərlərlə bərabər möhkəm bağlarla bağlanan və fundamental dayağa söykənən ailə institutları mövcuddur. Xalqın yaşamasının bünövrələrində duran milli-mənəvi, ruhun və ondan bəhrələnən milli-mənəvi dəyərlərin, sosial-psixoloji amilin genetik yolla ötürülən azərbaycan ailəsi modeli öz unikalılığı ilə, ailədaxili münasibətlərlə zəngin xüsusiyyətlərə malik olması ilə dünya xalqları içərisində fərqlənir. Bu da onu qeyd etməyə imkan verir ki, adət-ənənələrlə, qəhrəmanlıq keyfiyyətləriylə, qürur hissinin, yüksək olmasıyla məniyyə, təəssüfkeşliyə və digər psixoloji əlamətlərə malik olmaqla bərabər, ailə münasibətlərinə önəm verməsi xüsusiyyətidir ki, ailənin mənəvi-əxlaqi kimliyində özünü büruzə verir.

Bu sahənin mütəxəssisi sayılan Azərbaycan alimi Taleh Hacıyevin araşdırmaları nəticəsində gəldiyi qənaətə görə məhz ailə ruhunu daşıdığı xalqın mental təxəyyülünü təlqin etməklə yanaşı, fiziki baxımdan formalaşdığı cəmiyyətin dəyərini bərqərar edərək yaşam şərtlərini müəyyənləşdirir. Mental təxəyyülü insanların məişətində əks etdirməklə xalqın mədəniyyətinə mühüm təsirlər göstərir [3, s.405]. Nəticədə bütün bu şərtlər və təsirlər məhrumiyyət və çərçivələrin təmsalında xalqın mədəni-mənəvi bütövlüyünün saflığının və özünəməxsusluğunun qorunmasına xidmət göstərir. Deməli, demoqrafik problemin olmamasına təsir edir. Ölən millət yox, artan millət olur. Nəticə etibarilə etnik dəyərləri yaşatmış, ailə institutunu möhkəm dayaqlara söykəmişdir. Məhz bu amilə görə xalqa məxsus olan dəyərli sayılan xüsusiyyətlər bu səbəbdən bütün tarixi çətinliklərə baxmayaraq yaşamış, yaşayır və yaşamaqda davam edir.

Yalnız bir şərtlə Azərbaycan ailə münasibətlərinin modelinə kənar müdaxilələrdən mühafizə edib saflığını qorumaq lazımdır. Gen yaddaşına və kökə bağlılıq ənənəsinə sadıq olmaq lazımdır.

Hətta indiki dövrdə respublikamızın müxtəlif ərəzələrinə səyahət edən zaman tarixin müxtəlif mərhələlərinə aid milli-mədəni dəyərləri özündə əks etdirən maddi-mənəvi nümunələrə rast gəlirik. Buna insanların yaşam tərzindən tutmuş, inanc və dini etiqadların mövcud olduğu məkanları əyani olaraq göstərmək olar. Müxtəlif mədəniyyətlərin qovuşduğu yerlərdə qohumluluq, mehriban qonşu-

luq, sevincli halların bölüşdürülməsinin, yasda isə hamılıqla dərdə şərik olmağın qanunauyğun hal kimi qəbul edilməsinin şahidi oluruq.

Xalqa məxsus olan bütün dəyərlərə görə Azərbaycan ailəsinə borcluyuq. Məhz azərbaycan ailəsinin yaratdığı azərbaycanlı düşüncəsi bütün tarix boyu müqəddəs bir hal kimi qorunub inkişaf etdirilmişdir. İnsan tərbiyəsinin önəmli əsasını təşkil edən azərbaycanlı ailəsinin özəlliklərini elmi şəkildə tədqiq edib, onu digər xalqlar üçün nümunə ola biləcək halda təbliğ etməyin zamanı çoxdan çatmışdır. Bizim milli kimliyimizi, milli məniyyətimizi, bir sözlə, bizi millət edən azərbaycanlı ailəsinin milli-mənəvi dəyərlər sisteminə özünəməxsus yeri vardır. Müasir dövrdəki ailə modeli əvvəlki dövrdəki ailə modellərindən onunla fərqlənir ki, indiki müstəqil, milli dövlətimizin təsiri altında formalaşan ailə modeli müasirləşir, zənginləşir, yeni xüsusiyyətləri özündə təcəssüm etdirir. Ən önəmlisi burada neqativ əlamətlərin azərbaycanlı ailəsinə daxil olan elementlərin qarşısının alınmasıdır. Ən gözəl nemətimiz sayılan milli dəyərlərə görə istənilən ideya ətrafında birləşə bilməyimizdir. Deməli, burada görüləsi işlər çoxdur. İctimai nəzarətin önəmli olması diqqəti çəkir.

Cəmiyyətimizdə olan demokratikləşmə, mövcud olan qanunlar, iqtisadiyyatımızın günü-gündən güclənməsi, hər bir azərbaycanlı ailəsinin rifahının yüksəlməsi nəticəsində hər birimizin iftixar hissində çevrilməlidir. Bu isə o zaman baş verir ki, ailədaxili münasibətlərdə hörmət, qeyrət, mərdlik, qarşılıqlı anlaşma kimi xüsusiyyətlər cəmiyyət tərəfindən qiymətləndirilməli və tərbiyəvi işin daima gündəmdə olması nəzərdən qaçmamalıdır.

Yeni-yeni texnologiyaların, internetin həyatımıza daxil olması, bu yeniliklər fonunda münasibətlərin formalaşması istiqamətində bir sıra çətinliklər yaradır. Hər bir insana qloballaşmanın təsir etməsi danılmaz faktdır. Bu yeniliyin ən çox təsir dairəsi Azərbaycan gəncliyidir. Dövlətimizin apardığı siyasətin əsasını da məhz bizə yad olan ideologiyaların neqativ təsirinin qarşısının alınması və azərbaycanlıların təhlükəsiz və əmin-amanlıq şəraitində yaşamalarını təmin etməkdən ibarət olmasıdır. Milli-mənəvi dəyərlərə söykənən sağlam Azərbaycan vətəndaşı, güclü dövlətin təməlini təşkil edir. Bu dəyərlər yalnız iqtisadi cəhətdən möhkəm, siyasi cəhətdən mükəmməl, sosial cəhətdən təminatlı, mənəvi cəhətdən zəngin olan Azərbaycan vətəndaşının sayəsində mümkündür.

Azadlığı çox çətinliklə əldə edən Azərbaycan vətəndaşı onun qədrini də yaxşı bilir. Ona uzanan əlləri də qırmağın təcrübəsini bilir. Burada xalq şairi Xəlil Rza'nın yazdığı şeir yerinə düşür:

Azadlığı istəmirəm zərrə-zərrə, qram-qram,
Qolumdakı zəncirləri qıram gerek, qıram, qıram!
Azadlığı istəmirəm Bir həb kimi, Dərman kimi.
Mən azadlıq istəyirəm Səma kimi, Günəş kimi, Cahan kimi [5, s.13].

Azərbaycanda keçmişdə olduğu kimi poetik fəlsəfənin nümayəndələri müasir dövrdə də milli ruhdan gələn azadlıq, müstəqillik ideyalarına sadıq qalmış və bunun sayəsində də öz suveren dövlətinin yaranmasına müvəffəq olmuşdur. Yalnız bu xalq tarixi şəxsiyyət olan Heydər Əliyevin apardığı siyasət nəticəsində, liderliyi nəticəsində öz müstəqilliyinə qovuşa bilmişdir [8, s.102]. Müstəqilliyi əldə etmək olar, yalnız əsas məsələ onu qoruyub saxlamaqdan ibarətdir. Hansı dövrə nəzər yetirsək görürük ki, milli ruhda əsərlər ərsiyyəyə gəlmiş, fəlsəfi ideyalar mövcud olmuşdur. Mədəniyyətimiz uzun bir tarixi yol keçərək bu günə qədər gəlib çatmışdır. Respublikamızın ictimai-siyasi xadimi olan Mehriban xanım Əliyevanın mədəniyyətimizin inkişaf etdirilməsindəki səyləri danılmaz faktdır və xalqımız tərəfindən böyük rəğbətlə qarşılanır. Xalqın mədəniyyətini zənginləşdirən irsi yaşatmaq və inkişaf etdirməkdən məsuliyyətli və savab iş yoxdur. Bu misilsiz zəhmətə kölgə gətirənlər isə təbii ki, xalqın düşmənləridir.

Milli mənəvi dəyərlərin dinamik inkişafını təmin edən Azərbaycan təhsili daima təkmilləşir, yeniləşir, müasirləşir. Bu istiqamətdə baş verən islahatlar dünya təhsil sistemində uyğunlaşdırılır. Mədəniyyətin başlıca əsası maarifçilik və təhsildən, ailə və cəmiyyətdən gəlir. Dövlət başçısının səyləri məhz mövcud olan milli-mənəvi dəyərlərin qorunması, təhlükəsizliyi, torpaqların azad olması ölkəmizin dünyəvi sivil cəmiyyətə çevrilməsinə yönəlmişdir.

Açar sözlər: azərbaycançılıq, milli-mənəvi dəyərlər, milli ideologiya, dinamik inkişaf, multi-kulturalizm